

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

(Individual Study)

หลักประชาธิปไตยกับการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

จัดทำโดย นายชัยชนะ ตัญญาพัฒน์กุล

รหัส ๖๕๑๐๐๘

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑๐

วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักประชาธิปไตยกับการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

นายชัยชนะ ตัญญาพัฒนกุล *

บทนำ

ระบอบประชาธิปไตย (Democracy) หมายถึง ระบบการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ ดังนั้น การปกครองที่เป็นประชาธิปไตยก็คือ รูปแบบการปกครองที่ยึดถืออำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน คำว่า democracy ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกโบราณว่า “ดีมอกระเทีย” หมายถึง หมายถึงปกครองโดยประชาชน” (popular government) อันเป็นคำประสมระหว่างคำว่า “ดีมอส” (กรีก, demos) หมายถึง ประชาชนและ “คราทอส” (กรีก, kratos) หมายถึง การปกครอง หรือ พลังกำลัง ส่วนในภาษาไทย คำว่า ประชาธิปไตย ประกอบด้วยคำว่า “ประชา” ซึ่งหมายถึง “ปวงชน” และ “อธิปไตย” ซึ่งหมายถึง “ความเป็นใหญ่” เมื่อรวมกันจึงหมายถึง “ความเป็นใหญ่ของปวงชน” ส่วนพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า “แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่” อดีตประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา อับราฮัม ลินคอล์น มีคำกล่าวที่ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยนั้นจำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลักหรือเป็นกติกาที่กำหนดแนวทางสำหรับการที่รัฐจะใช้ อำนาจปกครองประชาชน และมีหลักการจัดระเบียบการปกครองแต่รัฐธรรมนูญก็ไม่ใช่เครื่องหมาย แสดงความเป็นประชาธิปไตย เพราะประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน การที่จะพิจารณาว่าประเทศใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่จึงต้องดูว่ารัฐธรรมนูญของประเทศนั้นให้ ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือไม่ ลักษณะสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตย สามารถพิจารณาได้จากรัฐบาลมาจากการเลือกตั้งและการปกครองโดยเสียงข้างมาก

๑. รัฐบาล ลักษณะของรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยคือ “รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” ซึ่งเป็นวาทะกรรมของ อับราฮัม ลินคอล์น อดีตประธานาธิบดีของสหรัฐฯ การที่ รัฐบาลจะได้รับการยอมรับว่าเป็นประชาธิปไตยจะต้องมีลักษณะครบองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑.๑ รัฐบาลของประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมาจากการเลือกตั้งนั่นคือ ประชาชน อยู่ในฐานะเป็นเจ้าของรัฐบาลซึ่งบ่งชี้ถึงมิติของการปกครองในด้านความเป็นเจ้าของ อำนาจอธิปไตย

๑.๒ รัฐบาลโดยประชาชน หมายถึง ประชาชนหรือพลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะเป็น ผู้ปกครองได้ ถ้าหากได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

.....
*ประธานศาลอุทธรณ์ ภาค ๒

๑.๓ รัฐบาลเพื่อประชาชน หมายถึงจะต้องมีจุดประสงค์เพื่อความผาสุกของประชาชนและจะต้องการกำหนดวาระในการกำหนดวาระในการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจนเพื่อจะได้เป็นหลักประกันว่าผู้ปกครองจะต้องปกครองเพื่อประชาชนหากผันแปรจากจุดหมายนี้ประชาชน จะได้มีโอกาสเปลี่ยนผู้ปกครองผ่านทาง การเลือกตั้ง

๒. การเลือกตั้ง ประเทศประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีการเลือกตั้งเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเสนอตัวเข้ารับใช้ส่วนรวมโดยการสมัครเข้ารับการเลือกตั้งและเปิดโอกาสให้พลเมืองใช้สิทธิในการที่จะเลือกบุคคลที่ตนต้องการให้เป็นผู้ปกครองหรือเป็นผู้ใช้สิทธิเป็นปากเสียงของตนในสภา ในระบอบประชาธิปไตยนั้นการมีสิทธิเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวยังไม่เป็นการเพียงพอต้องมีหลักประกันในการใช้สิทธินั้นด้วยว่า สามารถใช้ได้อย่างเสรีเต็มที่และมีโอกาสเลือกสรรตัวบุคคลที่ต้องการจริงๆคือต้องมีการลงคะแนนแบบลับ (Secret Ballot)

๓. การปกครองโดยเสียงข้างมาก หมายถึง บุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นรัฐบาลนั้นถ้าหากไม่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนการวินิจฉัยปัญหาหรือการตัดสินใจในนโยบายต่างๆต้องเป็นไปตามความเห็นชอบของเสียงข้างมากของผู้แทนในสภา

ลักษณะสำคัญของวิถีแบบประชาธิปไตย อาจสรุปและจำแนกได้ดังนี้

๑. เคารพเหตุผลมากกว่าบุคคล โดยไม่ศรัทธาหรือยึดติดในตัวบุคคล จะต้องไม่เคร่งครัดในระบบอาวุโส แต่ก็ต้องให้ความเคารพผู้อาวุโส ประชาธิปไตยจะดำเนินไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อมีการรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย

๒. รู้จักการประนีประนอม คือยอมรับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี ไม่นิยมความรุนแรง ต้องรู้จักยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดมั่นหรือตั้งต้นแต่ความคิดเห็นของตนเองโดยไม่ยอมผ่อนปรนแก้ไขและต้องยอมรับเปลี่ยนแปลงแก้ไขความคิดเห็นของตนเองเมื่อผู้อื่นมีความคิดเห็นที่ดีกว่า

๓. มีระเบียบวินัย คือต้องปฏิบัติตามกฎหมายและช่วยทำให้กฎหมายมีความศักดิ์สิทธิ์ แต่ถ้ากฎหมายที่ใช้อยู่ไม่เป็นธรรมก็ต้องหาทางเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้น การใช้เสรีภาพเกินขอบเขตจนละเมิดหรือก้าวล่วงในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นย่อมทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นในสังคม

๔. มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้สึกของคนในสังคมว่าตนเป็นเจ้าของประเทศ และประเทศเป็นของทุกคน ดังนั้นจึงต้องมีหน้าที่ทำประโยชน์ให้เป็นการตอบแทนความเป็นธรรมและก่อให้เกิดความสงบสุขแก่สังคม อีกทั้งยังเป็นสาระสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้หลักของนิติรัฐและนิติธรรม

นโยบายแห่งรัฐกับการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ ฉบับปัจจุบันได้บัญญัติการปฏิรูปประเทศเอาไว้อยู่ในหมวด ๑๖ มาตรา ๒๕๗ ถึงมาตรา ๒๖๒ กำหนดเป้าหมายทิศทางการบูรณาการดำเนินการโดยมีพระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ ๒๕๖๐ เป็นกลไกขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ หลักการสำคัญของการปฏิรูปต้องสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งมีแผนปฏิรูป ๑๑ ด้านประกอบไปด้วย ด้านการเมือง ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ด้านกฎหมาย ด้านกระบวนการยุติธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณสุข ด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีและสารสนเทศ ด้านสังคม ด้านพลังงาน และด้านการปกกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ

วัตถุประสงค์ การปฏิรูปด้านกระบวนการยุติธรรมมีกำหนดเอาไว้ ดังนี้

๑. เพื่อให้การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว โปร่งใส ตรวจสอบได้
๒. เพื่อให้ทุกกลุ่มบุคคลมีโอกาสเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยเสมอภาคและได้รับหลักประกันการคุ้มครองสิทธิที่มีมาตรฐานตามหลักสิทธิมนุษยชน
๓. เพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการบังคับการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดโดยเสมอภาคไม่ถูกเลือกปฏิบัติและได้รับการดำเนินการตามมาตรฐานอื่นแทนการถูกควบคุมตัว จำคุก กักขัง
๔. เพื่อให้สังคมมีความปลอดภัยและเป็นธรรม โดยจำเลยได้รับการกำหนดโทษที่ได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำความผิด และมีการกระทำผิดซ้ำลดลง
๕. เพื่อให้ระบบสอบสวนคดีอาญามีการตรวจสอบและถ่วงดุลระหว่างพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการอย่างเหมาะสมเป็นที่เชื่อมั่นของประชาชน ไม่มีคดีขาดอายุความและปราศจากการถูกแทรกแซง
๖. เพื่อให้ระบบนิติวิทยาศาสตร์มีมาตรฐานระดับสากลเป็นที่น่าเชื่อถือและผู้ปฏิบัติงานมีความเป็นอิสระ
๗. เพื่อให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีวัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งอำนวยความสะดวกด้วยความสะดวกรวดเร็ว โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง
๘. เพื่อให้ประเทศไทยมีศักยภาพในการแข่งขันเพิ่มขึ้น

เป้าหมาย การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม มีกำหนดเอาไว้ ดังนี้

๑. การดำเนินงานในทุกขั้นตอนมีการกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจน เพื่อให้ประชาชนผู้มีอรรถคดีได้รับความยุติธรรมอย่างรวดเร็ว และมีระบบตรวจสอบความคืบหน้าในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน
๒. มีกลไกช่วยเหลือประชาชนผู้มีอรรถคดีให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยเสมอภาค และมีหลักประกันคุ้มครองสิทธิอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
๓. มีกลไกในการบังคับตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดโดยเสมอภาคเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ และนำมาตรการอื่นมาใช้แทนการควบคุมตัว จำคุก กักขัง
๔. มีการปรับกระบวนการทัศนในการบริหารงานงานยุติธรรม เพื่อให้สังคมมีความปลอดภัยอย่างยิ่ง ยืนและมีความเป็นธรรมโดยมีการกำหนดโทษอาญาที่เหมาะสมได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำความผิด มีการกระทำผิดซ้ำลดลง พัฒนาระบบการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพ ผู้ติดยาเสพติด และบูรณาการฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาและจำเลย ตลอดจนมีการดำเนินมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน
๕. ระบบสอบสวนคดีอาญามีการปรับปรุงให้มีการตรวจสอบและถ่วงดุลระหว่างพนักงานและพนักงานอัยการความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่และมีการกำหนดระยะเวลาการปฏิบัติงานในชั้นสอบสวน ชั้นไต่สวน และในชั้นฟ้องคดี
๖. ระบบนิติวิทยาศาสตร์มีมาตรฐาน มีระบบตรวจเก็บพยานหลักฐานและการตรวจพิสูจน์ที่มีคุณภาพน่าเชื่อถือและเป็นอิสระ มีมาตรฐานวิชาชีพของผู้ปฏิบัติงานด้านนิติวิทยาศาสตร์ และสร้างมาตรฐานการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนให้มีทักษะในการรักษาสถานที่เกิดเหตุ รวมทั้งจัดให้มีแพทย์นิติเวชที่เพียงพอต่อการรองรับงานด้านนิติเวชได้อย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมทั่วประเทศ
๗. มีวัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งอำนวยความสะดวกด้วยความสะดวก รวดเร็ว และขจัดวัฒนธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการอำนวยความสะดวกโดยนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กร
๘. กระบวนการยุติธรรมมีประสิทธิภาพเอื้อต่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ มีการจัดตั้งศาล หรือศาลแผนกคดีพาณิชย์เพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมในคดีพาณิชย์ที่เป็นธรรม รวดเร็ว มีมาตรฐานเทียบเท่านานาชาติ พัฒนาศาสนาอนุญาตตุลาการให้มีคุณภาพและพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางในภูมิภาค และนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการ การบริการประชาชน และรองรับการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงาน

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นกระบวนการที่มีลักษณะต่อเนื่องตั้งแต่กระบวนการก่อนการพิจารณาคดี การพิจารณาคดีและหลังการพิจารณาคดี ดังนี้

๑. **ขั้นก่อนการพิจารณาหรือขั้นเจ้าพนักงาน** ขั้นตอนสำคัญในขั้นนี้คือการสืบสวนสอบสวนหาตัวผู้กระทำความผิดและการสังคดี กล่าวคือเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งอาจหมายถึงเจ้าหน้าที่สังกัดกระทรวงมหาดไทย หรือสังกัดอื่นที่กฎหมายกำหนดให้มีหน้าที่และอำนาจเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เช่นเจ้าหน้าที่สรรพสามิต ศุลกากร พนักงานตรวจคนเข้าเมืองรวมทั้งเจ้าพนักงานคดีพิเศษ ในกรณีความผิดบางเรื่องที่ถูกกฎหมายกำหนดให้เป็นคดีพิเศษจะทำหน้าที่ในการสืบสวนสอบสวนหาตัวผู้กระทำความผิดโดยในการสืบสวนสอบสวนดังกล่าว อาจมีการใช้มาตรการบังคับต่างๆที่จะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ว่าจะเป็นการจับ การควบคุมตัว การขัง การค้น การยึด และหากเป็นคดีที่มีการตายเกิดขึ้นก็อาจมีการชันสูตรพลิกศพเข้ามาด้วย สำหรับอำนาจการสอบสวนนั้นในปัจจุบันความผิดส่วนใหญ่จะได้รับการสอบสวนโดยพนักงานสอบสวนสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ แต่มีบางฐานความผิดที่พนักงานสอบสวนอื่นรับผิดชอบสอบสวนด้วย เช่นพนักงานสอบสวนฝ่ายปกครองมีอำนาจสอบสวนตามกฎหมาย ๑๖ ฉบับ อาทิ กฎหมายว่าด้วยโรงรับจำนำ กฎหมายว่าด้วยโรงแรม กฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข เป็นต้น เมื่อมีการสอบสวนเสร็จสิ้น พนักงานสอบสวนก็จะมีการส่งสำนวนการสอบสวนให้กับพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาสังคดี ซึ่งพนักงานอัยการจะมีการตรวจสอบสำนวนและก็อาจสั่งสอบสวนเพิ่มเติมหรือสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องแล้วแต่กรณี

๒. **ขั้นการพิจารณาพิพากษาหรือชั้นศาล** ขั้นตอนสำคัญในขั้นนี้คือการพิจารณาคดีในศาล กล่าวคือเมื่อมีการดำเนินการสั่งฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการ หรือยื่นฟ้องคดีโดยผู้เสียหายแล้วศาลก็อาจมีการพิจารณาว่าจะประทับรับฟ้องไว้พิจารณาต่อไปหรือไม่ ซึ่งหากเป็นคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อน ส่วนคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ศาลจะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ กรณีมีการไต่สวนมูลฟ้องหากศาลเห็นว่าคดีมีมูลก็จะประทับรับฟ้องไว้พิจารณาและคดีนั้นก็จะเข้าสู่พิจารณาของศาลชั้นต้นต่อไป ในกระบวนการพิจารณาโจทก์และจำเลยสามารถนำพยานหลักฐานเข้ามาพิสูจน์ข้อต่อสู้หรือข้อโต้แย้งของฝ่ายตนแต่หลังสืบพยานเสร็จสิ้นศาลก็จะพิจารณาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายแล้วจะออกคำพิพากษา ซึ่งหากคู่ความฝ่ายใดไม่พอใจในคำพิพากษาก็สามารถยื่นอุทธรณ์และยื่นฎีกาได้ตามลำดับและตามเงื่อนไขที่กฎหมายได้กำหนด

๓. **ขั้นหลังพิจารณาหรือบังคับโทษ** ขั้นตอนสำคัญในขั้นนี้คือการบังคับโทษตามคำพิพากษาของศาล ซึ่งหน่วยงานที่มีบทบาทหลักก็คือหน่วยงานราชทัณฑ์และคุมประพฤติ กล่าวแก่ผู้คือ เมื่อศาลพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดและคดีถึงที่สุดแล้วก็จะเข้าสู่ขั้นตอนการบังคับตามคำพิพากษาและบังคับโทษแก่ผู้กระทำความผิด ซึ่งโทษทางอาญาตามกฎหมายของไทยจะมีอยู่ ๕ ฐานคือ

ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน หากเป็นโทษประหารชีวิตและจำคุกผู้กระทำความผิดจะถูกส่งตัวไปขังไว้ที่เรือนจำ ซึ่งรับผิดชอบโดยกรมราชทัณฑ์ หากเป็นโทษกักขังผู้กระทำความผิดจะถูกกักตัวไว้ในสถานกักขังซึ่งกำหนดไว้ ได้แก่ เรือนจำ สถานีตำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน หากเป็นโทษปรับผู้กระทำความผิดต้องชำระค่าปรับตามที่กำหนดไว้ในคำพิพากษา หากไม่มีเงินชำระต้องถูกยึดทรัพย์สิน หรืออายัดสิทธิเรียกร้องในทรัพย์สินเพื่อใช้ค่าปรับ หรือถูกกักขังแทนค่าปรับ หรือขอทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับได้ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

องค์กรและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

๑. **พนักงานสอบสวนหรือตำรวจ** เป็นองค์กรที่สำคัญที่สุดองค์กรหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะเป็นหน่วยแรกที่ได้รับผิดชอบต่อกระบวนการยุติธรรมก่อนที่คดีหรือพิพาทที่เกิดขึ้นจะผ่านไปยังพนักงานอัยการ และเข้าสู่การพิจารณาของศาล ตำรวจเป็นผู้จับกุมผู้กระทำความผิด และทำการรวบรวมพยานหลักฐานที่ได้จากการสอบสวนแล้วส่งเรื่องหรือสำนวนสอบสวนให้พนักงานอัยการ ซึ่งเป็นทนายของแผ่นดินฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลต่อไป

๒. **ทนายความ** เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมคือ เข้ามาว่าความแก้ต่างให้แก่คู่ความไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือจำเลย ทนายความเป็นผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายโดยอิสระ ทนายความจะให้คำปรึกษาหรือดำเนินคดีแทน โดยคิดค่าบริการจากคู่ความ ทนายจึงเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม เพราะเป็นผู้รู้กฎหมายและทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคู่ความในการดำเนินคดีในศาล

๓. **พนักงานอัยการ** เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งดำเนินคดีต่อจากพนักงานสอบสวน เมื่อพนักงานสอบสวนได้สอบสวนคดีเสร็จแล้วก็จะส่งสำนวนคดีส่งต่อให้พนักงานอัยการเพื่อฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลต่อไป พนักงานอัยการจึงเปรียบเสมือนทนายของแผ่นดินมีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีในนามของรัฐ

๔. **ศาลยุติธรรม** ศาลเป็นผู้ทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาดคดีหรือตัดสินคดีตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ศาลยุติธรรม แบ่งออกเป็น ๓ ชั้นคือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา

ก. ศาลชั้นต้น คือศาลที่จะเริ่มพิจารณาคดีเป็นเบื้องต้นแรก และจำแนกตามประเภทของศาลมีที่ตั้งอยู่ทั่วประเทศ

ข. ศาลอุทธรณ์ คือศาลซึ่งวินิจฉัยคดีของศาลชั้นต้น เพื่อถ่วงถ่วงให้เกิดความยุติธรรมในกระบวนการวิธีพิจารณาคดี ปัจจุบันนอกจากศาลอุทธรณ์กลางแล้วมีการขยายออกไปอีก ๑๐ ศาล คือศาลอุทธรณ์ภาค ๑ ถึง ภาค ๙ และศาลอุทธรณ์คดีขานัญพิเศษ

ค. ศาลฎีกา เป็นศาลสูงสุดของศาลในระบบศาลยุติธรรม มีศาลเดียวตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยถ่วงถ่วงของศาลอุทธรณ์อีกชั้นหนึ่ง

๕. กรมราชทัณฑ์ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกือบทุกขั้นตอน โดยทำหน้าที่ควบคุมผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นอย่างขั้นก่อนศาลพิจารณา ระหว่างพิจารณา ตลอดจนภายหลังการพิจารณาพิพากษา เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของศาล เช่นควบคุมตัวปล่อยตัว หรือแม้แต่คำพิพากษาประหารชีวิต อย่างไรก็ตามยังมีความรับผิดชอบสำคัญอื่นอีกคือการฝึกอบรมและแก้ไขฟื้นฟูผู้ถูกคุมขังให้กลับตนเป็นคนดีด้วยการให้การอบรมในด้านศีลธรรมและการฝึกอาชีพอีกด้วย

แนวคิดสำคัญในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

หลักนิติธรรม (the rule of Law) เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาในระบบโลกภายใต้ฐานคิดว่า การพัฒนาที่ขาดหลักนิติธรรมจะนำไปสู่ความไม่น่าเชื่อถือ ไม่ไว้วางใจ และการทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำนำไปสู่ความไม่สงบตามมา องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้ให้คำจำกัดความของหลักนิติธรรม คือ “หลักการปกครองที่ทุกคน สถาบันและหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นสาธารณะ เอกชน หรือรัฐเองมีความรับผิดชอบต่อกฎหมายที่ประกาศต่อสาธารณะ มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคและตัดสินคดีด้วยความอิสระ และสอดคล้องกับบรรทัดฐานและมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ อีกทั้งจะต้องมีมาตรการเพื่อประกันการปฏิบัติตามหลักความสูงสุดของกฎหมาย หลักความเสมอภาคเบื้องต้นกฎหมาย หลักความรับผิดชอบต่อกฎหมาย หลักความเป็นธรรมในการปรับใช้กฎหมาย หลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หลักความชัดเจนแน่นอนของกฎหมาย หลักหลีกเลี่ยงการใช้อำนาจ หรือการดำเนินการโดยอำเภอใจ และมีความโปร่งใส”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้กล่าวถึง “หลักนิติธรรม” โดยมีการบัญญัติไว้ในมาตรา ๓ ว่า “รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม”

สำหรับความสัมพันธ์ของหลักนิติธรรมกับกระบวนการยุติธรรมนั้น ศ.คณิต ฌ นครอธิบายไว้ว่าการจะทำให้หลักนิติธรรมเข้มแข็งและลงหลักปักฐานในสังคม ต้องมีการพัฒนากระบวนการยุติธรรมอย่างจริงจังเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมมีประสิทธิภาพ โดยการทำให้การบังคับใช้กฎหมายมีความเสมอภาคและเป็นธรรมการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ต้องมีกระบวนการตรวจสอบที่ดี และกระบวนการตรวจสอบค้นหาความจริงต้องมีประสิทธิภาพ ระบบการทำงานของแต่ละหน่วยงานในการดำเนินคดีอาญาควรมีความรอบครอบถี่ถ้วน และควรมีการปฏิบัติงานร่วมกัน และศาลต้องกระตือรือร้นในการตรวจสอบค้นหาความจริง

หลักสิทธิมนุษยชน เป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่รอดได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีความมั่นคงในชีวิต สามารถพัฒนาตนเอง มีเสรีภาพ เสมอภาค และ

ได้รับความยุติธรรม สิ่งจำเป็นที่เวลานี้อยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนตั้งแต่เกิด และเป็นของทุกคนโดยไม่แบ่งแยกเพศ เชื้อชาติ ภาษา สีผิว ศาสนา หรือลัทธิความเชื่อ ความคิดเห็นทางการเมือง ฐานะ หรือสถานะทางสังคม โดยทุกองคาพยพในสังคม ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล ภาคธุรกิจ องค์กรภาคประชาสังคม และปัจเจกบุคคลล้วนต้องมีส่วนรับผิดชอบในการส่งเสริมและเคารพสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตามในทางกฎหมายระหว่างประเทศเน้นย้ำเป็นพิเศษถึงหน้าที่ของรัฐในการที่จะต้องผูกพันในการเคารพปกป้องคุ้มครอง และมีการเยียวยาที่มีประสิทธิภาพเมื่อมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้น

หลักการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (Fair Trial) เป็นหลักสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาปรากฏในตราสารระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนหลายฉบับ โดยเฉพาะกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ซึ่งระบุถึงหลักการสำคัญไว้หลายประการ อาทิ หลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมายและศาล สิทธิที่จะเข้าถึงศาลที่เป็นอิสระ เป็นกลาง และมีอำนาจและตั้งขึ้นตามกฎหมาย สิทธิในการได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุม ควบคุมตัวโดยอำเภอใจ สิทธิที่จะได้รับการแจ้งถึงเหตุผลของการจับกุมและการแจ้งข้อกล่าวหา สิทธิที่จะปรากฏตัวต่อผู้พิพากษาโดยไม่ชักช้า การตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมตัว สิทธิที่จะไม่ถูกทรมาน และปฏิบัติ หรือลงโทษด้วยความโหดร้ายไร้มนุษยธรรม หรือลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวระหว่างดำเนินคดี สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผย สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้รับสารภาพผิด เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ได้บัญญัติรับรองการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมไว้บางส่วน อาทิ สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมและคุมขังโดยอำเภอใจ สิทธิที่จะไม่ถูกกระทำทรมาน สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวระหว่างดำเนินคดี เป็นต้น และในส่วแนวนโยบายแห่งรัฐ ได้กำหนดให้รัฐให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้ หรือผู้ด้อยโอกาส นอกจากนี้ยังได้มีการกำหนดให้มีการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไว้หลายเรื่อง อาทิ การมีกลไกช่วยเหลือประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม การปรับปรุงระบบสอบสวนคดีอาญา นิติวิทยาศาสตร์ และงานตำรวจให้เหมาะสม

ปัญหากระบวนการยุติธรรมไทย

๑. ประเด็นปัญหากระบวนการยุติธรรมไทย

๑.๑ ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย และหลักสิทธิมนุษยชน เนื่องจากระบบการบริหารกระบวนการยุติธรรมที่มีได้เอาประชาชนเป็นตัวตั้ง แยกส่วน เจ้าหน้าที่ที่คิดถึงแต่ผลสัมฤทธิ์ของตน เนื่องจากมีตัวชี้วัดแบบ ตัดตอนและแยกส่วน เช่น ผู้บริหารสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) หรือรัฐบาลตั้งเป้าหรือทำยอดคดียาเสพติด หรือคดีค้ามนุษย์ เจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องที่ต่างๆจะรับยอดคดี ซึ่งต้องจับกุมดำเนินคดีให้ได้ตามเป้าหรือยอดที่สั่งการมาโดย จับกุม สอบสวน และดำเนินการให้พนักงานอัยการสั่งฟ้องโดยวิธีการต่างๆ เช่น ให้ผู้ต้องหารับสารภาพ ให้ทางอัยการที่มีคำสั่งไม่ฟ้องต้องส่งสำนวนไปให้ผู้บัญชาการตำรวจภาคตรวจสอบคำสั่งก่อน

๑.๒ ประชาชนต้องตกเป็นผู้ต้องหา จำเลย ถูกควบคุมตัวไว้ในระหว่างสอบสวนและพิจารณาคดีเป็นจำนวนมากจนเกิดปัญหาคดีล้นศาล คนล้นคุก สิทธิเสรีภาพของประชาชนจำนวนมากทั้งผู้เสียหายและผู้ต้องหาถูกละเมิดโดยไม่จำเป็น

๑.๓ การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือกลั่นแกล้งทางการเมืองหรือคู่ขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายทั้งในคดีอาญา คดีทางการเมือง และคดีเกี่ยวกับความมั่นคง

๑.๔ การที่เจ้าหน้าที่และบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ยังขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการดำเนินคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีกฎหมายใหม่ๆที่กำหนดความผิดใหม่ๆจำนวนมาก และมีไม่น้อยที่ซ้ำซ้อนกับกฎหมายเดิมโดยไม่จำเป็น

๑.๕ การทุจริตคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่ และการวิงวอนของคู่ความ ฯลฯ

๒. ประเด็นแนวทางการปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไทย

๒.๑ **ต้องปฏิรูปแนวคิดด้านกฎหมายโดยยึดหลักสิทธิมนุษยชนและนิติธรรม** หลักการแนวคิด และความเชื่อด้านกฎหมายที่สังคมยังขาด คือ แนวคิด ความเชื่อด้านสิทธิมนุษยชน แนวคิดด้านกฎหมายที่ครอบงำนักกฎหมายไทยและสั่งสอนกันในสถาบันการศึกษากฎหมายต่างๆคือ สำนักกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law) ที่เชื่อว่า “กฎหมายนั้นคือคำสั่งของผู้มีอำนาจ หรือองค์กรรัฐาธิปัตย์ ที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม” มิใช่ว่ากฎหมายดังกล่าวนั้นจะถูกต้องเป็นธรรมหรือไม่ จึงไม่มีการตั้งคำถามถึงที่มาและความไม่เป็นธรรมของกฎหมาย ส่วนแนวคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ที่เชื่อว่า “ธรรมชาติรวมทั้งสังคมมีกฎเกณฑ์หรือที่เรียกว่าธรรมะอยู่แล้ว มิใช่เป็นสิ่งที่ใครประสิทธิประสาทให้” เช่น หลักการที่ว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาอิสระเสรี เสมอภาค เท่าเทียมกันในศักดิ์และสิทธิโดยกำเนิด ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ กล่าวสั้นๆคือ “กฎหมายบ้านเมืองต้องเป็นธรรมนั่นเอง” ดังนั้น การปกครองโดยหลักนิติธรรม (Rule of Law) นิติรัฐ (Legal State) ที่

รัฐบาลเป็นเครื่องมือของกฎหมายที่เป็นธรรมในการบริหารประเทศ รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. ๒๕๕๐ (ฉบับประชาชน) ได้รับรองหลักการสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค และการไม่เลือกปฏิบัติ และการจำกัดอำนาจรัฐที่อาจกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้ใช้ได้ตามความจำเป็นและได้สัดส่วนเท่านั้น เป็นต้น

๒.๒ กระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่ ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย สังคมและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ต้องมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่ แนวคิดความยุติธรรมทางอาญาแบบดั้งเดิมยังคงครอบงำและมีบทบาทอยู่มากในสังคม ส่งผลอย่างมากต่อนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่และกระบวนการยุติธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดและความเชื่อตามทฤษฎีในไตรภูมิพระร่วง เกี่ยวกับสามโลกคือ สวรรค์ โลกมนุษย์ และนรก โดยสังคมยังเชื่อว่าเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมและศาลเปรียบเสมือนยมบาลที่นำวิญญาณของผู้ตายมาตัดสินว่า “ใครทำชั่วต้องตกนรก ใครทำดีได้ขึ้นสวรรค์” ซึ่งต่างจากกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่คือ “คนที่กระทำความผิดจะต้องได้รับการฟื้นฟูเยียวยาเพื่อจะให้กลับตัวเป็นคนดีคืนสู่สังคม” แนวคิดแบบดั้งเดิมจึงเป็นอุปสรรคต่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างมาก เช่นเมื่อเจ้าหน้าที่จับกุมผู้ต้องสงสัยว่าก่ออาชญากรรมหลายกรณีที่สังคมตราว่า (Drama) ต่อดัดสินก่อนศาลว่าผู้ต้องหาเป็นฆาตกรตัวจริงโดยยังไม่ทันพิจารณาถึงพยานหลักฐานว่า “เพียงพอหรือไม่” สร้างแรงกดดันให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานสอบสวน อัยการ หรือศาลในการสอบสวนสั่งและวินิจฉัยคดีอย่างมาก รวมทั้งกดดันผู้บริหารประเทศให้กดดันเจ้าหน้าที่อีกต่อหนึ่ง จนเจ้าหน้าที่ต้องรีบสรุปสำนวนโดยวิธีการที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายหรือปราศจากความเป็นมืออาชีพเช่น ชักจูงให้รับสารภาพ บีบเค้น หรือทรมานให้ผู้ต้องหารับสารภาพ เป็นต้น ดังนั้น นักวิชาการ ทนายความ และเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ต้องยืนยันความถูกต้องทางวิชาการ และมีบทบาทให้ความรู้ ข้อมูล และความเห็นต่อสังคม ให้สังคมมีสติและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่ด้วย

๒.๓ ต้องปฏิรูปการสอบสวนและสังคดี ในสภาพที่ศาลยังไม่มีบทบาทในการตรวจสอบและค้นหาความจริงในคดีด้วยตนเองหรือศาลไม่ Active เช่นนี้จะต้องปฏิรูป กระบวนการยุติธรรมขั้นต้น หรือกระบวนการยุติธรรมในชั้นเจ้าพนักงานอย่างจริงจัง คือ

๒.๓.๑ แยกการสอบสวนจากการปราบปราม ในระบบปัจจุบันเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายคือ ตำรวจ พนักงานสอบสวน(ตำรวจ)และอัยการผู้สังคดี มีบทบาทอย่างยิ่งในการ “ขง” คดีเพื่อส่งฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อศาล ในสภาพที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีทนายความให้คำปรึกษา เจ้าหน้าที่ทำงานภายใต้แรงกดดันของสังคมและผู้บังคับบัญชาหรือฝ่ายการเมือง การสอบสวนก็ถือเป็นความลับ และพนักงานสอบสวนอยู่ภายใต้สายการบังคับบัญชาของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) การบิดเบือนคดี

โดยสาเหตุเพื่อกลั่นแกล้งผู้ต้องหา หรือเพื่อเร่งรีบคลี่คลายตามแรงกดดัน จึงมีโอกาสดังกล่าวเกิดขึ้นได้มาก ดังนั้นควรแยกพนักงานสอบสวนให้เป็นอิสระจาก สตช. ซึ่งเป็นหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย(ปราบปราม)ที่ต้องทำงานสนองนโยบายของฝ่ายการเมือง จึง “..ต้องแยกผู้บังคับใช้กฎหมายกับพนักงานสอบสวนออกจากกัน หลักการที่ว่า จับเอง สอบเอง ต้องถูกยกเลือก โดยให้พนักงานสอบสวนทำหน้าที่ภายใต้การกำกับดูแลของพนักงานอัยการ”

๒.๓.๒ **กระจายอำนาจหน้าที่การบังคับใช้กฎหมายอาญา** นอกจากนั้นหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายอาญาไม่ควรรวมศูนย์อยู่ที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ควรกระจายอำนาจ กระจายเจ้าหน้าที่ให้แก่หน่วยงานที่รับผิดชอบกฎหมายเฉพาะเรื่องโดยตรง อื่นๆ เช่น ป่าไม้ สรรพสามิต ฝ่ายปกครอง ฯลฯ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจควรเน้นการป้องกัน ปราบปราม การกระทำความผิดที่เป็นความผิดโดยตัวของมันเอง (mala in se) เช่นการปล้น ฆ่า ข่มขืน ฯลฯ และการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ส่วนการกระทำที่กฎหมายห้ามและกำหนดให้เป็นความผิดโดยไม่มีลักษณะเป็นความผิดโดยตัวของมันเอง (mala prohibita) ควรให้เจ้าหน้าที่เฉพาะตามกฎหมายนั้นๆเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย สำหรับการกระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรง ให้ตำรวจท้องถิ่นเป็นผู้มีอำนาจบังคับใช้กฎหมาย

๒.๓.๓ **ให้การสอบสวนกับการสังคดีเป็นกระบวนการเดียวกัน** โดยให้พนักงานสอบสวนทำหน้าที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของพนักงานอัยการ ให้พนักงานอัยการซึ่งต้องทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วยนั้น สามารถเข้าตรวจสอบดูแลการสอบสวนคดีต่างๆได้ โดยเฉพาะคดีสำคัญ คดีซับซ้อน หรือคดีที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนหรือประโยชน์สาธารณะ หรือคดีที่ร้องขอความเป็นธรรมได้ทุกขั้นตอน โดยมีใช้ทำหน้าที่ร่วมสอบสวนเท่านั้น สำหรับการใช้อำนาจสอบสวนที่อาจกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนหรือสาธารณะเช่น การจับ การค้น ฯลฯ จะต้องให้พนักงานอัยการตรวจสอบเสียก่อนที่จะขอให้ศาลออกหมายค้นหรือหมายจับ และการตั้งข้อหาต่อผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งจะมีผลทำให้บุคคลตกอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของรัฐ เช่นต้องถูกควบคุมตัว ต้องได้รับการอนุมัติจากพนักงานอัยการเสียก่อน เป็นต้น

๒.๓.๔ **ต้องปฏิรูปการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย** ในกระบวนการดำเนินคดีทางอาญาความสามารถที่เท่าเทียมกันระหว่างฝ่ายโจทก์และจำเลยในการต่อสู้คดี หรือหลักอาวุธที่เท่าเทียมกัน (Equality of Arms) เป็นหลักการที่สำคัญของการดำเนินคดีที่เป็นธรรม (Fair Trial) ฝ่ายโจทก์คือพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ มีอำนาจมากมายตามกฎหมาย ทั้งนี้มีความเชี่ยวชาญในการดำเนินคดีเป็นอย่างมาก จึงเสี่ยงต่อการที่จำเลยจะไม่ได้รับความเป็นธรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกรณีที่จำเลยเป็นคน

ยากจน ไร้ญาติขาดมิตร ไม่สามารถหาหนทางความที่สามารถและมีความรับผิดชอบทำหน้าทีที่ว่าต่างแก้ต่างให้ได้ ดังนั้น รัฐจึงต้องมี ระบบการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ที่มีประสิทธิภาพ เพียงพอ ทัวถึง เข้าถึงง่ายและตรวจสอบได้ หรือกระทั่งให้แก่ผู้เสียหายและพยาน โดยรัฐจะต้องจัดงบประมาณให้เพียงพอ และมีการบริหารที่มีประสิทธิภาพ จัดหาหนทางความที่นอกจากมีความสามารถแล้วยังต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่ให้แก่ประชาชนอีกด้วย

๒.๓.๕ ศาลต้องมีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและตรวจสอบการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ในชั้นพิจารณาคดี ศาลต้องมีบทบาทคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐที่อาจกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน ว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ และศาลควรมีบทบาทในการค้นหาความจริงในคดีโดยสามารถที่จะไต่สวนพยานหลักฐานนอกเหนือจากหน้าที่โจทก์และจำเลยนำเสนอ และจะต้องปรับปรุงแก้ไขระบบการพิสูจน์ความจริง โดยให้ความสำคัญกับพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ เช่น ลายนิ้วมือ DNA ฯลฯ

๒.๓.๖ เจ้าหน้าที่พิสูจน์หลักฐานที่เป็นอิสระและมีอาชีพ รัฐต้องสร้างประกันให้เจ้าหน้าที่ทางด้านนิติเวชศาสตร์และนิติวิทยาศาสตร์ มีความเป็นอิสระ มีความสามารถ และมีความเที่ยงตรง มีฐานะเป็นเจ้าพนักงาน มิใช่เป็นเพียงผู้ช่วยพนักงานสอบสวนเท่านั้น โดยต้องจัดงบประมาณให้เพียงพอและสนับสนุนให้มีหน่วยบริการอิสระในด้านนี้อย่างทั่วถึง เช่นตามมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยคดีอาญาต้องให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวกและโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

ข้อเสนอเพื่อพิจารณาปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ๙ ประเด็น

ประเด็นที่ ๑ การลดทอนความเป็นอาชญากรรม

ที่มาและความสำคัญ “ปัญหาคดีล้นศาล นักโทษล้นเรือนจำ” เป็นปัญหาสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนและประสิทธิภาพของการดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรม ในแต่ละปีมีคดีเข้าสู่ระบบเป็นจำนวนมากและจำนวนผู้ต้องขังในระบบราชทัณฑ์ก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง เกินความจุของเรือนจำที่จะรองรับได้ เมื่อมีคดีเข้าสู่ระบบเป็นจำนวนมากก็ยิ่งสร้างภาระด้านต่างๆตามมา ทั้งงบประมาณของรัฐที่ต้องใช้ในการจัดการปรากฏจากงานวิจัยของสถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ที่เผยแพร่ออกมาในปี ๒๕๕๔ ระบุว่า หากใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาทุกขั้นตอนต้นทุนจะตกอยู่กับภาครัฐ ๑๔๔,๙๔๗ บาท ต่อคดี นอกจากนี้ยังมีต้นทุนที่ตกแก่ประชาชนที่เข้าไปเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย ที่ต้องแบกรับด้วย ค่าจ้างทนายความ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ค่าประกันตัว เป็นต้น รวมทั้งต้นทุนที่มีใช้

ตัวเงินโดยเฉพาะค่าเสียโอกาส ยิ่งหา มีระยะเวลายาวนานก็ยิ่งจะทำให้เสียโอกาสอย่างอื่นมากยิ่งขึ้น ต้นทุนเหล่านี้เป็นภาระที่หนักหนาสำหรับคนจน คนที่มีรายได้น้อย

คดีล้นศาล นักโทษล้นเรือนจำนั้น นอกจากเกี่ยวข้องกับปัญหาการกระทำความผิดที่ยังคงอยู่ในอัตราที่สูง รวมถึงการขาดทางเลือกที่เหมาะสมในการจัดการคดี แล้วยังเกิดจากการเน้นใช้โทษทางอาญาในการจัดการกับการกระทำที่ฝ่าฝืนบรรทัดฐานทางสังคม ดังเช่นที่ปรากฏว่าปัจจุบันมีกฎหมายที่มีโทษทางอาญามากกว่า ๔๐๐ ฉบับ แม้โทษทางอาญาจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อย และจัดการอาชญากรรม แต่หากใช้มากเกินไปจนความจำเป็น

ก็อาจก่อผลกระทบในทางลบมากกว่าทางบวก ทั้งก่อให้เกิดภาระแก่รัฐตั้งที่กล่าวไว้แล้ว อีกทั้งยังเป็นช่องทางให้มีการใช้ทรัพยากรของรัฐเป็นเครื่องมือในการเล่นงานคู่ขัดแย้งรวมทั้งเป็นช่องทางในการใช้กฎหมายเพื่อข่มขู่และแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบของเจ้าหน้าที่ด้วย

ประเด็นข้อควรพิจารณา ที่เห็นควรเสนอก็คือ ควรมีการยกเลิกโทษทางอาญาสำหรับความผิดบางประเภทที่มีลักษณะเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนด้วยกัน ความผิดผู้เสียหายเสพติดโดยถือเป็นผู้ป่วย การนำมาตรรกการทางเลือกอื่นมาใช้แทนโทษทางอาญา เป็นต้น

ประเด็นที่ ๒ มาตรการทางเลือกในการดำเนินคดีอาญา

ที่มาและความสำคัญ ปัจจุบันมี พ.ร.บ.การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๖๒ ที่เป็นเครื่องมือในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง และข้อพิพาททางอาญาบางประเภท โดยถือเป็นกฎหมายกลางที่หน่วยงานของรัฐ พนักงานสอบสวน หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยชุมชนข้อพิพาทภาคประชาชนสามารถนำมาใช้ระงับข้อพิพาทได้ ซึ่งคาดว่าจะช่วยลดจำนวนคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้จำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตามการดำเนินงานก็ยังอิงความคิดแบบราชการและขอบเขตความผิดที่สามารถไกล่เกลี่ยยังไม่เปิดกว้างเท่าที่ควร ซึ่งถือเป็นยุติธรรมทางเลือกในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

ประเด็นข้อควรพิจารณา เป็นการสนับสนุนแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อสร้างความเข้าใจและส่งเสริมการปรองดองทางสังคมผ่านการฟื้นฟูเยียวยาผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิดและชุมชนโดยเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยเยียวยา และส่งเสริมให้ผู้กระทำความผิดได้สำนึกในการกระทำของตนและแสดงความรับผิดชอบด้วยวิธีการที่เหมาะสม ตลอดจนทำให้ชุมชนเข้าใจถึงสาเหตุของอาชญากรรมเพื่อที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาได้

ประเด็นที่ ๓ การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

ที่มาและความสำคัญ ปัจจุบันมีกฎหมายรับรองสิทธิในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายไว้พอสมควร โดยเฉพาะสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยที่จะมีทนายความ รวมถึงการมี พ.ร.บ.กองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘ เพื่อสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน แต่ก็ยังมีข้อจำกัดทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

ประเด็นข้อควรพิจารณา การปฏิรูปการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเป็นประเด็นสำคัญ เนื่องจากมีความจำเป็นต่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและทำให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ แนวทางการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจึงควรเป็นระบบที่สร้างความสามารถในด้านกฎหมายและการต่อสู้คดีให้แก่ประชาชน โดยเป็นระบบที่ให้บริการอย่างทั่วถึง สามารถเข้าถึงโดยง่าย รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

ประเด็นที่ ๔ งานตำรวจ

ที่มาและความสำคัญ องค์กรตำรวจเป็นองค์กรสำคัญที่ทำหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ป้องกันปราบปรามอาชญากรรม รวมถึงทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา แต่ที่ผ่านมาต่อการปฏิรูปตำรวจตรวจภูมิกิจการณจากสาธารณสุขอย่างมากในเรื่องการใช้อำนาจที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน การทุจริตและแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ รวมถึงการไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้สาธารณชนขาดความเชื่อมั่นในองค์กรตำรวจ ทั้งนี้ที่ผ่านมาหลายสถาบัน หน่วยงานได้มีการศึกษาและมีข้อเสนอแนะให้มีการปรับปรุงในหลายมิติของโครงสร้างและให้มีการปฏิรูปตำรวจ และทางรัฐสภาก็ได้มีบทบาทหลักในการนำไปพิจารณาเพื่อออกกฎหมายในการปฏิรูปตำรวจคาดว่าจะต้องใช้เวลาอีกนาน งานศึกษาและข้อเสนอหลายประเด็นชี้ให้เห็นปัญหาพร้อมที่ส่งผลกระทบต่อตำรวจ โดยสรุป ดังนี้

๑. การมีโครงสร้างที่ใหญ่โตและมีการบริหารที่รวมศูนย์ส่งผลกระทบต่อภาระด้านงบประมาณ อัตรากำลัง การบริหารจัดการขององค์กรและการตอบสนองต่อปัญหาของประชาชนในพื้นที่
๒. การมีภารกิจที่มีใช้ภารกิจหลักในความรับผิดชอบจำนวนมากส่งผลให้ตำรวจไม่มีเวลาเพียงพอที่จะไปใส่ใจกับการปฏิบัติภารกิจหลักโดยเฉพาะในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม
๓. การแทรกแซงการบริหารงานของตำรวจโดยผู้มีอำนาจ โดยเฉพาะการแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการตำรวจ ทำให้ตำรวจที่ต้องการเป็นใหญ่จึงเข้าหาผู้มีอำนาจ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันตามมา
๔. การใช้อำนาจหน้าที่ในการแสวงหาประโยชน์ การประพฤติมิชอบรวมถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนยังเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในวงการตำรวจ

ประเด็นข้อควรพิจารณา งานศึกษาที่เสนอให้มีการปฏิรูปตำรวจโดยสรุปสาระสำคัญได้ระบุเสนอแนะมุ่งไปสู่การกระจายอำนาจและปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาท ภารกิจหลัก เคารพและมุ่งคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนพิทักษ์รักษาสิทธิมนุษยชนของทุกคน การบริหารงานตำรวจสมัยใหม่ในสังคมประชาธิปไตยที่ยึดหลักความรับผิดชอบ มีการบริหารงานที่โปร่งใส มีระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ และการบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาค เป็นธรรม รวมถึงตลอดไปถึงการโอนงานสอบสวนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะไปยังหน่วยงานของรัฐที่กำกับดูแลตามกฎหมาย นั้นๆ และข้อเสนอแนะที่สำคัญคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในงานตำรวจทุกระดับอย่างแท้จริง

ประเด็นที่ ๕ การดำเนินคดีขึ้นก่อนการพิจารณาคดี หรือขึ้นเจ้าพนักงาน

ที่มาและความสำคัญ เป้าหมายสูงสุดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาคือ การนำผู้กระทำผิดที่แท้จริงมารับผิดชอบในสิ่งที่กระทำ และปกป้องผู้บริสุทธิ์ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนจากกระบวนการยุติธรรม ในแง่นี้กระบวนการยุติธรรมจึงต้องมีประสิทธิภาพในการดำเนินคดีเฉพาะกับคนที่กระทำ ความผิดจริง และกลับกรองเอาผู้บริสุทธิ์ออกจากกระบวนการยุติธรรมให้เร็วที่สุด เพราะการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมก่อให้เกิดภาระความเดือดร้อนอย่างมาก

ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะกำหนดหลักประกันการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ค่อนข้างจะชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติยังคงมีปัญหาอยู่หลายประการ ตั้งแต่การแจ้งสิทธิการจับกุม การค้น ซึ่งยังมีช่องว่างที่อาจก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชน หรือเป็นช่องทางให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบประชาชนโดยเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายได้ การยึดเยียดความผิดการบังคับขู่เข็ญให้รับสารภาพ เป็นต้น

ปัญหาการค้นหาความจริง แม้กฎหมายประมวลวิธีพิจารณาความอาญาจะกำหนดชัดเจนไว้ว่า พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่จะสามารถทำได้เพื่อทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิด และพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา แต่ในทางปฏิบัติการสอบสวนยังมุ่งรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อเอาผิดแก่ผู้ถูกกล่าวหา มากกว่าจะเป็นการค้นหาความจริง ซึ่งบ่อยครั้งมักเป็นการกระทำที่มีชอบ เช่น การข่มขู่ การซ้อมทรมาน เป็นต้น

เห็นได้ว่าปัญหาดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยแยกการสอบสวนและฟ้องคดีออกจากกันเด็ดขาด โดยให้พนักงานสอบสวนรับผิดชอบการสอบสวน พนักงานอัยการรับผิดชอบการฟ้องร้อง ส่งผลให้พนักงานอัยการมีหน้าที่เพียงรับสำนวนการสอบสวนที่แล้วเสร็จไปพิจารณาว่าจะใช้ดุลพินิจสั่งฟ้องคดีหรือไม่เท่านั้น การแยกกันทำงานเช่นนี้ถือเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของการดำเนินคดีอาญาเนื่องจาก

พนักงานอัยการซึ่งมีบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่ได้ลงไปเกี่ยวข้องและรับรู้ถึงการรวบรวมพยานหลักฐานตั้งแต่ต้น จะรับรู้ต่อเมื่อมีการส่งสำนวนจากพนักงานสอบสวนมายังพนักงานอัยการแล้ว ซึ่งอาจทำให้พนักงานอัยการไม่สามารถตรวจสอบการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนได้เต็มที่ และไม่เวลาเพียงพอที่จะกลับกรองคดีเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงและวางแนวทางการต่อสู้คดีในศาลทำให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินคดีตามมา

นอกจากนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ไม่ละเลยการตรวจสอบถ่วงดุล องค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่ว่าจะเป็นพนักงานฝ่ายปกครอง ตำรวจ และพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาขั้นต้นและมีหน้าที่ค้นหาความจริง ต้อง

ร่วมมือกันในการตรวจสอบค้นหาความจริงทางเนื่อหามากกว่าการต่อสู่มุ่งเอาความผิดกับประชาชน เพราะรัฐไม่ใช่คู่ความตรงข้ามกับประชาชน

ประเด็นข้อควรพิจารณา ควรมีการปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ประเด็นการทำให้สูญเสียชีวิตอิสรภาพทุกประเภท ต้องมีการแจ้งสิทธิโดยมีการบันทึกภาพเคลื่อนไหวและเสียงในขณะที่แจ้งไว้ด้วย เพื่อเป็นมาตรการในการป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนและการตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐ ควรกำหนดให้เจ้าพนักงานที่ควบคุมตัวมีหน้าที่แจ้งให้ญาติหรือบุคคลที่ผู้ถูกควบคุมตัวไว้วางใจ ควรแก้ไขประเด็นการออกหมายอาญาโดยกำหนดให้พนักงานอัยการเป็นผู้กำลักรองคำร้องขอออกหมายอาญาต่อศาล รวมถึงประเด็นอื่นๆที่เกี่ยวข้องที่ควรมีการปรับปรุงแก้ไข อาทิ การปรับปรุงโครงสร้างการสอบสวนและการฟ้องคดีให้เป็นกระบวนการเดียวกัน เป็นต้น

ประเด็นที่ ๖ การปล่อยตัวระหว่างดำเนินคดี

ที่มาและความสำคัญ จากข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ ณ วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๓ พบว่ามีผู้ต้องขังทั่วประเทศรวมทั้งสิ้นสูงถึง ๓๗๖,๙๕๙ คน ในจำนวนนี้มีผู้ต้องขังระหว่างดำเนินคดีรวมจำนวน ๓๑,๕๘๕ คน หากจะเทียบเป็นอัตราส่วนผู้ต้องขังระหว่างดำเนินคดีกับนักโทษเด็ดขาดจะเท่ากับ ๑ : ๑๑ โดยประมาณ ซึ่งแม้จะมีแนวโน้มดีขึ้นจากอดีตแต่ก็ยังถือว่าจำนวนผู้ต้องขังระหว่างพิจารณามีจำนวนมากอยู่ นี่ถือเป็นส่วนหนึ่งมาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทยที่เน้นเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐ ไม่ได้พิจารณาอย่างท่วงแท้งถึงความจำเป็นในการควบคุมตัวไว้โดยไม่จำเป็นย่อมจะกระทบต่อสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ของผู้ต้องหาหรือจำเลย

ประเด็นข้อควรพิจารณา ตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ ๙ ระบุว่า การควบคุมตัวระหว่างดำเนินคดีให้ถือเป็นข้อยกเว้น โดยหลักจะต้องไม่ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย เว้นแต่มีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมตัว เพราะในคดีอาญาผู้ถูกกล่าวหาต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้นั้นได้กระทำความผิด ควรมีการทบทวนปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๐๘ และยกเลิก ๑๐๘/๑ โดยควรกำหนดไว้เฉพาะเหตุหลักๆ ๓ ประการ คือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหลบหนี การจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน และการจะไปก่อเหตุพยานอันตรายประการอื่น

ประเด็นที่ ๗ การดำเนินการในชั้นพิจารณาของศาล

ที่มาและความสำคัญ จากการรวบรวมข้อมูล พบประเด็นในชั้นของการพิจารณาที่สมควรได้รับการพิจารณาแก้ไขใน ๓ ประเด็นหลัก

๑. **ประเด็นการไต่สวนมูลฟ้อง** ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการตรวจสอบการทำงานขององค์กรชั้นสอบสวนโดยศาล และเป็นมาตรการกลักรองผู้บริสุทธิ์ให้หลุดพ้นจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยเร็ว ที่ผ่านมามีกระบวนการดังกล่าวยังไม่สามารถถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยเฉพาะในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้เป็น คุงพินิจของศาลที่จะทำการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ ในทางปฏิบัติจึงมักไม่มีการไต่สวนมูลฟ้อง ด้วยเหตุผลว่าได้มีการสอบสวนมาแล้ว การไต่สวนถือเป็นการปฏิบัติงานซ้ำซ้อน อย่างไรก็ตามใน ความเป็นจริงมีหลายคดีที่แสดงให้เห็นว่าในชั้นสอบสวนยังมีปัญหาอยู่ โดยเฉพาะการซ่อมทรมาน เพื่อให้รับสารภาพ เป็นต้น ในประเด็นนี้ ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศรัทิตย์ นักกฎหมายคนสำคัญของ ไทยได้เคยให้ความเห็นว่า การที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดให้กรณี พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลจะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ ทำให้การสอบสวนเข้ามาแทนการไต่ สวนมูลฟ้อง กล่าวคือการสอบสวนทำโดยฝ่ายบริหาร ไม่ใช่ตุลาการจึงไม่อยู่ในฐานะที่เป็นกลาง แม้จะให้ใครเข้ามาเป็นผู้ควบคุมการสอบสวนก็ไม่มีลักษณะเป็นกลางอย่างศาล ข้อสำคัญอีกอย่าง หนึ่งคือ การสอบสวนทำโดยไม่เปิดเผย ต่างกับการไต่สวนมูลฟ้องของศาลซึ่งต้องทำโดยเปิดเผย ต่อคู่ความและประชาชน โดยคู่ความมีทนายความว่าต่างให้

๒. ประเด็นการพิจารณาคดี ปัญหาและข้อจำกัดบางประการในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะการไม่ ตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่และค้นหาความจริงอย่างเต็มที่ ส่งผลให้จำเลยหรือ ผู้เสียหายที่ไม่มีศักยภาพทัดเทียมกัน อาจจะไม่ได้รับความเป็นธรรม หากไม่มีกระบวนการที่ ศาลทำหน้าที่ตรวจสอบและค้นหาความจริงแล้ว จำเลยที่เสียเปรียบอาจถูกพิพากษาว่ากระทำผิด และรับโทษอาญาโดยไม่สมควร

๓. ประเด็นการอุทธรณ์ ในทางปฏิบัติการพิจารณาปัญหาข้อเท็จจริงของศาลอุทธรณ์ ยังคงเป็น การพิจารณาจากพยานหลักฐานในสำนวนที่คู่ความนำสืบในศาลชั้นต้น โดยศาลอุทธรณ์ไม่ออกนั้ง พิจารณาอีก จึงเป็นการพิจารณาข้อเท็จจริงที่ศาลไม่ได้สัมผัสหรือสังเกตจากปฏิกิริยาของพยาน บุคคล

๔. ประเด็นข้อควรพิจารณา ตามหลักวิธีพิจารณาความอาญาที่ดี ได้กำหนดให้วิธีพิจารณาความ อาญาที่ดีต้องประกอบไปด้วยหลักการสำคัญ ซึ่งมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการในชั้นศาลที่ สำคัญคือ หลักค้นหาความจริงในเนื้อหา หลักฟังความทุกฝ่าย หลักวางหลักพยานโดยตรง และ หลักความเป็นอิสระในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ในประเด็นที่สำคัญเหล่านี้จากการศึกษา รวบรวมเอกสารงานวิจัยมีข้อเสนอแนะ

๑. ปรับปรุงการไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการกลั่นกรองคดีมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ที่พบว่าศาลมักจะไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งบ่อยครั้งมีข้อผิดพลาดและข้อบกพร่องเกิดขึ้น และเป็นการช่วยกลั่นกรองคดีเพื่อมิให้ ศาลพิจารณาคดีจำนวนมากเกินความจำเป็น

๒. ปรับปรุงการพิจารณาคดี ศาลต้องมีบทบาทมากขึ้นในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของ ประชาชน ตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ การค้นหาความจริงในเนื้อหา การให้ ความสำคัญกับการรับฟังพยานหลักฐาน และให้ศาลอุทธรณ์เป็นศาลพิจารณาในกรณีมี

ความไม่ชัดเจนในพยานหลักฐานที่ได้จากการพิจารณาของศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ควรทำการออกนอกระบบพิจารณาสืบพยาน

ประเด็นที่ ๘ โทษและการบังคับโทษทางอาญา

ที่มาและความสำคัญ ปัญหาเกี่ยวกับระบบการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดและการบังคับโทษทางอาญา ส่วนหนึ่งเกิดจากข้อจำกัดในเรื่องโทษทางอาญาที่ถูกกำหนดไว้เพียง ๕ ฐานความผิดได้แก่ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน ทำให้เกิดข้อจำกัดในการเลือกใช้โทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด และโทษบางฐานก็ล้าสมัยและไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน

เมื่อทางเลือกในการบังคับโทษมีน้อย ระบบที่เป็นอยู่จึงผลักดันคดีเข้าสู่ชั้นตอนของศาล และผลักดันให้ผู้กระทำความผิดเข้าสู่เรือนจำ อีกทั้ง การกำหนดโทษมักไม่ได้คำนึงถึงภูมิหลังของผู้กระทำความผิดอย่างจริงจัง ซึ่งส่งผลต่อการเยียวยาผู้กระทำความผิด และระบบราชทัณฑ์เพราะเมื่อมีนักโทษในเรือนจำมีเป็นจำนวนมากก็เกิดข้อจำกัดในการดูแลและแก้ไขฟื้นฟูต่อผู้กระทำความผิดตามมา

โทษปรับทางอาญาปัจจุบันไม่ได้ให้ความสำคัญกับฐานะของบุคคล เป็นเหตุให้ผู้มีฐานะที่ยากจนตกอยู่ในความเสี่ยงที่จะสูญเสียอิสรภาพโดยการถูกกักขังแทนค่าปรับ หากไม่มีเงินชำระค่าปรับ ซึ่งก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมตามมา

ประเด็นข้อควรพิจารณา การลงโทษสมัยใหม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นพลเมืองดีเข้าสู่สังคมได้ มากกว่าจะลงโทษโดยหลักแก้แค้นทดแทน มีการศึกษาทั้งในระดับสากลและมีการรณรงค์อย่างกว้างขวาง

๑. ควรมีการพิจารณาเปลี่ยนโทษประหารชีวิต เป็นจำคุกตลอดชีวิต ที่ผ่านมามีการศึกษาและรณรงค์ออกไปทั่วโลกที่เห็นว่าโทษประหารชีวิตไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะทำให้การก่ออาชญากรรมลดลง กลับกันหลายประเทศที่มีการยุติการใช้โทษประหารชีวิต แนวโน้มอาชญากรรมกลับลดลง อีกทั้ง การใช้โทษประหารชีวิตที่กระบวนการยุติธรรมยังมีข้อบกพร่องในการค้นหาความจริง ความเสี่ยงที่ผู้บริสุทธิ์จะถูกประหารชีวิตเกิดขึ้นได้เสมอ ทั้งนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีข้อมูลที่ชี้ว่าการใช้โทษประหารชีวิตในหลายประเทศทั่วโลกมีจำนวนลดลงและกว่า ๑๔๒ ประเทศ หรือ ๓ ใน ๔ ของประเทศทั่วโลกได้มีการยกเลิกโทษประหารชีวิตทั้งในทางกฎหมายและในทางปฏิบัติ

๒. ควรมีการยกเลิกอัตราโทษขั้นต่ำ เพื่อเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจในการลงโทษให้เหมาะสมกับความร้ายแรงของความผิดและบุคคลที่กระทำความผิด

๓. ควรมีการปรับปรุงโทษปรับทางอาญา โดยอาจกำหนดให้ใช้โทษปรับตามรายได้ต่อวัน และขยายทางเลือกการบังคับโทษปรับปรับให้มากขึ้น เช่น สามารถผ่อนจ่ายได้ เป็นต้น เพื่อลดฐานะของผู้ยากจน อีกทั้งควรมีการพิจารณายกเลิกการกักขังแทนค่าปรับซึ่งบิดเบือนวัตถุประสงค์การลงโทษเพราะเป็นการเปลี่ยนจากโทษที่บังคับเอากับทรัพย์สินไปเป็นโทษที่บังคับเอากับเสรีภาพในร่างกาย และยังก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมด้วย

๔. ควรกำหนดโทษทางเลือกโดยไม่ใช้การจำคุก เช่น การลงโทษในชุมชนกรณีความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน ๓ ปี โดยกำหนดเงื่อนไข หรือการทำงานบริการสังคม เป็นต้น

ประเด็นที่ ๙ การฟ้องคดีปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ (Slapps Case)

ที่มาและความสำคัญ ประชาชนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญในการเข้าไปมีส่วนร่วมสาธารณะ มักจะถูกคุกคามในรูปแบบต่างๆ อยู่เสมอ รวมถึงการคุกคามด้วยกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ในลักษณะการถูกฟ้องคดี หรือที่เรียกว่า “การดำเนินคดีในเชิงยุทธศาสตร์เพื่อปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ” (Strategic Lawsuit Against Public Participation หรือ Slapps)

จากข้อมูลที่มีการศึกษาของสมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน พบว่า การฟ้องคดีปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะในประเทศไทยนั้น มีทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา โดยพบว่ามีฟ้องคดีอาญามากกว่าคดีแพ่ง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะกฎหมายที่สามารถนำมาใช้ฟ้องคดีได้ ส่วนใหญ่เป็นกฎหมายที่มีโทษทางอาญา และสำหรับผู้ฟ้องคดีแล้วการดำเนินคดีอาญามีต้นทุนน้อยกว่าการดำเนินคดีทางแพ่ง เพราะใช้กลไกของรัฐในการทำงานเป็นหลัก ทั้งพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการและศาล ต่างจากคดีแพ่งที่ผู้ฟ้องคดีต้องดำเนินคดีเองแทบทั้งสิ้น แต่มีประสิทธิภาพในการสร้างภาระและความกลัวมากกว่าคดีแพ่ง เช่น ภาระที่ต้องเดินทางมาติดต่อพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการบ่อยครั้ง ทำให้ต้องขาดงาน ขาดรายได้ รวมถึงการต้องเตรียมหาเงินมาประกันตัวด้วย อีกทั้งคดีอาญาเป็นคดีที่มีโทษที่กระทบต่อเสรีภาพของบุคคล ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยตกอยู่ในความกดดันด้วยความกลัวว่าจะสูญเสียอิสรภาพและกลัวที่จะมีประวัติอาชญากรรม

นอกจากนี้กฎหมายไทยที่มีอยู่ในปัจจุบัน ยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องการเยียวยาและลงโทษคู่กรณีที่ฟ้องปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ ทำให้ผู้ถูกฟ้องต้องมาฟ้องคดีเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายเองในภายหลัง ซึ่งเป็นการเพิ่มภาระให้กับประชาชนที่ถูกฟ้องคดี อีกทั้งเมื่อผู้ถูกฟ้องคดีไม่ได้รับการลงโทษจากการฟ้องคดีโดยไม่สุจริต และไม่มีต้นทุนใดที่ต้องรับผิดชอบต่อผู้ถูกฟ้องคดีเลย ก็จะทำให้ผู้ฟ้องคดีในลักษณะเดียวกันนี้เพื่อคุกคาม กลั่นแกล้งประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมสาธารณะอยู่เรื่อยไป

ประเด็นข้อควรพิจารณา

๑. รัฐหรือหน่วยรัฐ รวมทั้งรัฐวิสาหกิจ ควรจะยุติการดำเนินคดีกับประชาชนที่ใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อการมีส่วนร่วมสาธารณะ โดยเฉพาะในความผิดฐานหมิ่นประมาท เพราะหน่วยงานรัฐเป็นบุคคลสมมติไม่อาจมีสิทธิในชื่อเสียงที่จะเสื่อมเสียได้ อีกทั้งเพื่อให้เกิดการตรวจสอบและประกันความโปร่งใส หน่วยงานรัฐตามหลักธรรมาภิบาลต้องเปิดโอกาสให้มีการวิพากษ์วิจารณ์หน่วยงานหรือองค์กรของรัฐได้อย่างเต็มที่ และถ้าหากการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนไม่ถูกต้อง หน่วยงานรัฐควนใช้วิธีการตอบโต้โดยการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริงแทนการฟ้องร้องดำเนินคดีกับประชาชน

๒. ควรมีการทบทวนการดำเนินคดี โดยเฉพาะในคดีอาญา บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมที่รับผิดชอบแต่ละขั้นตอนควรพิจารณาดำเนินการกั้นกรองให้คดียุติไปโดยเร็ว และกระบวนการ

ยุติธรรมไม่ควรซ้ำเติม หรือเพิ่มภาระโดยไม่จำเป็นให้แก่ผู้ถูกฟ้อง อาทิ ไม่ควรกำหนดให้มีการปล่อยตัวชั่วคราวโดยกำหนดหลักประกันในอัตราที่สูงเกินควร เป็นต้น

๓. การอนุญาตให้จำเลยมีช่องทางเฉพาะในการยื่นคำร้องเพื่อยกฟ้องตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการดำเนินคดี ในคดีอาญาควรกำหนดให้พนักงานอัยการมีบทบาทที่ชัดเจนในการพิจารณาสั่งไม่ฟ้องได้ โดยเมื่อพนักงานอัยการได้รับคำร้องขอความเป็นธรรมแล้ว ให้มีหน้าที่พิจารณาโดยทันทีว่าคดีนั้น เป็นคดีปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ หรือไม่ หากพบว่าเป็นคดีปิดกั้นก็สั่งไม่ฟ้องคดี ส่วนในชั้นศาลก่อนการไต่สวนมูลฟ้องควรเปิดช่องให้จำเลยทั้งในคดีราษฎรเป็นโจทก์ และพนักงานอัยการเป็นโจทก์ สามารถยื่นคำร้องขอให้ยกฟ้องเพราะเหตุว่าการฟ้องคดีนั้นเข้าข่ายเป็นคดีปิดกั้นการมีส่วนร่วมสาธารณะ

สรุป

หลักในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในทางสากลจะมีลักษณะที่สำคัญจะต้องมีหลักเรื่องความเสมอในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กฎหมาย และยึดหลักบุคคลย่อมเสมอกันกฎหมาย ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน และรัฐต้องจัดระบบการบริหารในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้ หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงตลอดถึงการจัดหาทุนความให้เป้าหมายที่สำคัญของประชาธิปไตยในส่วนของกระบวนการยุติธรรมคือ ทำอย่างไรให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ด้วย ความสะดวก รวดเร็ว เสมอภาค และอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้มีอรรถคดี และในสังคมที่เป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ แท้จริง คนต้องคิดถึงความมั่นคงของสังคม ความยุติธรรม เสมอภาค เท่าเทียมมากกว่าความมั่นคงส่วนตัว

ต้องยอมรับความจริงที่ว่า กระบวนการยุติธรรมไทยยังคงมีปัญหาอันเนื่องมาจากปัญหาการขาดประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมในหลายๆด้าน อาทิ การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม การละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน การดำเนินคดีที่ไม่สอดคล้องตามหลักนิติธรรม การเลือกปฏิบัติ การถูกแทรกแซงจากผู้มีอำนาจรัฐ ระบบการตรวจสอบถ่วงดุลที่ไม่เหมาะสม การที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมขาดการทำงานในเชิงบูรณาการ ไม่ให้ความสำคัญในการพัฒนาจริยธรรมทางวิชาชีพและคุณภาพของบุคคลที่เหมาะสม

เป็นที่ยอมรับกันว่ากระบวนการยุติธรรมมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม และรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมและประเทศชาติ กระบวนการยุติธรรมมีโครงสร้างที่ซับซ้อนกว่าระบบอื่นๆ มีหลายหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องเช่น ตำรวจ อัยการ ทุนความ ศาล ราชทัณฑ์ รวมถึง นิติเวชศาสตร์ คุมประพฤติ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกันเป็นระบบตามที่กฎหมายกำหนดเอาไว้

การที่สังคมกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมไทยในปัจจุบันว่า เป็นความเหลื่อมล้ำ คนมีเงินเท่านั้นที่จะเข้าถึงความยุติธรรมได้ มีสองมาตรฐาน ไม่เพียงแต่จะสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมในสังคมไทย ซึ่งโดยรวมของสภาพปัญหามีอยู่ ๓ ส่วนด้วยกันคือ ส่วนที่เป็นเชิงระบบในกระบวนการยุติธรรม ส่วนองค์กรหรือตัวบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม และส่วนสุดท้ายคือวัฒนธรรมการบังคับใช้กฎหมาย และการเคารพกฎหมายของเจ้าหน้าที่และประชาชนทั่วไป แม้ว่าตัวบทกฎหมายจะค่อนข้างดีแต่การบังคับใช้กฎหมายภายใต้ระบบอำนาจนิยม และถูกซ้ำเติมด้วยปัญหาการคอร์รัปชัน อีกทั้งระบบกฎหมายเป็นแนวอนุรักษนิยมจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ล่าช้า ยิ่งปัจจุบันที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้า เจริญมากขึ้น จะทำให้กระบวนการยุติธรรมที่จะเป็นตัวแทนของประชาชนต้องรับฟังประชาชนมากยิ่งขึ้น หน่วยงานและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมต้องบูรณาการและปรับกระบวนการทัศน์เพื่อร่วมกันปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

โดยคำนึงถึง หลักนิติธรรม สิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และการไม่เลือกปฏิบัติ และยึดหลักเอาประชาชนเป็นศูนย์กลาง

บรรณานุกรม

- วรรณชัย บุญบำรุง “การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมกับหลักประชาธิปไตย” เอกสารส่วนบุคคล
 หลักสัจธรรมนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ
- สมภูมิ หล้ารัมย์ และ รศ.ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์ ,ศาลยุติธรรมในกระแสปฏิรูป : วารสารสถาบันวิจัยและ
 พัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๑
- มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา , มูลนิธิพัฒนากระบวนการ
 ยุติธรรม โรงพิมพ์เดือนตุลา, อ้างอิงชุดหนังสือ การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูป
 ประเทศไทย การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทย , ภูมิรินทร์ บุตรอินทร์
- สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.) เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ ขับเคลื่อนการ
 ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ข้อเสนอการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทาง
 อาญา โดยเครือข่ายภาคประชาชน อ้างอิงในการจัดทำประกอบชุดเอกสาร
- คณิต ณ นคร กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,พิมพ์ครั้งที่ ๘ กรุงเทพฯ : วิญญูชน,๒๕๕๕
- คณิต ณ นคร, งานเสวนา.”เหลียวหลัง แลหน้า การอภิวัฒน์กระบวนการยุติธรรม” ในโอกาสฉลอง
 ครบรอบ ๘๐ ปี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, ระบบยุติธรรมและยุติธรรมทางเลือก: แนวการวิเคราะห์เชิงสังคมศาสตร์,
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖
- ญาดา หัตถธรรมนุญ,การงดเว้นสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นทางการในภาวะฉุกเฉินตาม
 กฎหมายระหว่างประเทศและทางปฏิบัติของรัฐ:ศึกษากรณีสหสิทธิที่จะได้รับการพิจารณา
 คดีโดยตุลาการที่เป็นอิสระและสิทธิในหลักประกันเกี่ยวกับการจับกุมและควบคุมตัว
 บุคคล,วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรนิติศาสตร์มหาบัณฑิต สาขากฎหมายระหว่างประเทศ
 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๕๕
- ประธาน วัฒนาวาณิชย์, การปฏิรูประบบการลงโทษ แนวคิดสหวิทยาการโดยเน้นทางด้านอาชญาวิทยา
 , บทบัณฑิต เล่ม ๕๒ ตอน ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑
- รายงานข้อเสนอแนะต่อการคุ้มครองผู้ใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะจาก
 การถูกฟ้องคดี โดยสมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน, ๒๕๖๒

สมเกียรติ ตั้งวานิชย์และคณะ, กฎหมายไทยกับประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ:กรณีศึกษาระบบ

ยุติธรรมทางอาญา, สกว., ๒๕๕๔

สกล นิศรัตน์ ,กฎหมายอาญาและการลงโทษที่เหมาะสม:แนวคิดทางด้านปรัชญาและความยุติธรรม
ทางสังคม,วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , ๒๕๔๕

สำนักงานศาลยุติธรรม,รวมผลงานทางวิชาการของ ศาสตราจารย์จิติ ดิงศภัทัย เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๑,
๒๕๖๒

เอกสารประกอบ “เวทีเสวนาสะท้อนการตีความบังคับใช้กฎหมายการชุมนุมสาธารณะกับการจำกัด
เสรีภาพของประชาชน. วันพุธที่๒๑พฤศจิกายน ๒๕๖๑ โดยมูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม
และเครือข่าย

เอกสารประกอบ การจัดประชุมเพื่อวิพากษ์ผลการศึกษาวิจัย วันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๑ ณ โรงแรมเดอะ
ทวินทาวเวอร์ กรุงเทพฯ.และความเห็นและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย
จากเวทีรับฟังความคิดเห็น ๑๒ เวทีในกรุงเทพฯและอนุภูมิภาคซึ่งจัดโดยสมาคมสิทธิ
เสรีภาพของประชาชน

.....